

celote. Najsi bo kaka neopažena asonanca ali aliteracija ali pazljivo postavljajne ločil, kar mnogo vpliva na emotivnost pesmi, ali operiranje z različnimi tipi črk in nekaterimi zunanji grafičnimi oblikami, vse to navadno močno zviša celotno emocionalno plastično sugestivnost pesmi. Majhen spodrselj ali šablonsko branje često pritira vso pesem v prepad. Njegov izraz je pazljivo izbran, skop, kondenziran, brez nepotrebnih besed, često figurativen, ampak samo, če to terjata plastika doživetja. Rimo zelo redko uporablja, in sicer, kadar jo narekujejo posebni stilistični razlogi. Vnesel je v hrvatsko liriko veliko svežih ljudskih besed s simboliko nečesa prvič doživetega.

Razen lirskega ustvarjanja je pokazal Tadijanović veliko zanimanja za celotno problematiko književnosti. Zato je zdaj direktor Inštituta za književnost pri Jugoslovanski akademiji. Zelo je vesel, če najde kak rokopis starejšega pisatelja ali če priskrbi zapuščino pesnika inštitutu akademije. O Kranjčeviću in Matošu je odkril veliko novega, zaradi Vidričevih rokopisov pa je prihajal v Šentvid k pesnikovi sestri. Organiziral je nekaj izredno uspešnih, prav umetniških razstav pisateljev Kranjčevića, Matoša, Nazorja in Gorana Kovačiča. Uredil je tudi sobe teh književnikov v inštitutu.

Kot urednik pri Zori je začel izdajati zbirko Dela hrvatskih pisateljev, v kateri je izšlo mnogo izbranih del z obširnimi študijami o književniku, z bibliografijo, literaturo o predmetu, komentarjem in ilustrativnim materialom. Uredil je tudi zbrano delo prijatelja Gorana Kovačiča, ki mu je posvetil pesem *Goranov epitaf*, potem dela S. S. Kranjčevića, A. G. Matoša in vrste ostalih književnikov. Napisal je tudi veliko člankov o problematiki hrvatske književnosti.

To kvalitetno literarnozgodovinsko in uredniško delo je zelo koristno.

Tadijanovičeva lirika s svojo globoko humanostjo, izvirno enostavnostjo in jasnostjo, melodiozno svobodno ritmiko, kondenziranim izrazom, z močno emocionalno, plastično sugestivnostjo in skladno kompozicijsko arhitektoniko pesmi predstavlja izrazito in pomembno vrednoto hrvatske književnosti. Razen Tina Ujevića prav Tadijanović največ vpliva na sodobni mladi rod pesnikov. S pravico je ta lirika prodrla tudi v inozemstvo. Njegove pesmi so bile prevedene v angleščino, francoščino, italijanščino, nemščino, češčino, bolgarščino, slovaščino, romunščino in madžarščino, razen tega pa je pesnik Josip Velebit prevedel zbirko njegovih pesmi v esperanto z naslovom *Kanto al mio koro* (1956).

Emil Štampar

GLOSE IN KOMENTARJI

POST SCRIPTUM

Ko je v *Naših razgledih* izšel razgovor o Savinškovem portretiraneu Izidorju Cankarju, je bilo samo poznavalcem dela Marje Boršnikove takoj očitno, da ne gre zgolj za slučajno diverzijo, marveč za določen sistem, ki se je razodeval in uveljavljal že v vsem, kar je avtorica svoj čas pisala o Ivanu Cankarju in Alojzu Gradniku. Vendar pa tega sistema ni bilo mogoče v celoti uganiti; še tako skrbna analiza avtoričinih izjav, značilnosti njenega pisanja

in njenih raziskovalnih postopkov, je vedno privedla navsezadnje do nečesa, kar se je upiralo razumni presoji in česar torej ni bilo mogoče proglasiti za izvor in glavno izhodišče. Zato je bilo treba počakati, da je pod pritiskom javnega razburjenja spregovorila avtorica sama in sama opredelila svoj sistem. Ako prav razumem njen sestavek z naslovom *Trem, ki so osebno prizadeti*,* potem se mi zdi, da se Marja Boršnikova opira in da hoče v svojem literarno-zgodovinskem delu uveljaviti naslednja tri načela: osveščanje, dialektična metoda, enotnost moralne odgovornosti. Tem pojmom daje avtorica neko posebno vsebino, ki nam utegne razložiti njeno publicistično delo v zadnjem času in hkrati pojasniti, v kakšni meri je reakcija na to delo upravičena.

O osveščanju pravi avtorica med drugim takole: »Ker ves zgoščeni dialog [razgovor z J. Savinškom o Izidorju Cankarju] nima drugega namena, kakor podati proces osveščanja, je jasno, da je zaključno spoznanje negacija uvodne teze... Saj teži ves ta osveščevalni proces od odurne površine k plemenitemu jedru — k humanistični osvetlitvi.« Zadeva je dokaj jasna in razmeroma preprosta. Dialog o Izidorju Cankarju je predvsem zapisek o osveščanju avtorice same; proces tega osveščanja pa je potekal približno takole: spočetka je videla na Izidorju Cankarju samo odurno površino in mislila je, da je najbolj bister in najbolj zloben Slovenec. Nato je odkrivala na njem vedno lepše poteze, dokler ni spoznala, da se je spočetka motila. In potem? Potem je proces svojega osveščanja popisala in slednjič tudi objavila v štirinajstdnevniku za gospodarska, politična in kulturna vprašanja.

Do te točke je vse skupaj vsaj v načelu sprejemljivo; zapleteno in nesprejemljivo pa postane, brž ko pričnemo razmišljati o smotrnosti in o merilih, skratka o zadevah, brez katerih ni niti osveščanja niti miselnega življenja. Namreč: ali je res že vsako individualno osveščenje tako velik in pomemben dogodek, da ga je treba takoj in nemudoma javno zabeležiti? Tem bolj je to vprašanje upravičeno, ker se kaj lahko pripeti, da je to ali drugo individualno osveščenje nastopilo z veliko zamudo, se pravi v času, ko je nešteto drugih oseb že zdavnaj srečno prebolelo ta osveščevalni proces. Še huje pa je, če mora nekdo v dolgotrajnem osveščevalnem procesu premagati takšno zmoto, kakršni se brez vse težave izogne že povsem preprosta razumna presoja. Ravno zaradi tega je prav, da ostanejo nekateri osveščevalni procesi in njihovi rezultati zgolj privatna, javnosti za vedno prikrita zadeva. Nad množico individualnih osveščevalnih procesov je še neka višja resnica, višji kriterij, ki nam lahko pove, kateri od teh neštetih procesov je sploh smiseln in potreben.**

Precej podobno je tudi z drugim načelom, z dialektično metodo, kakor jo razume naša avtorica. Po njenem prepričanju je temelj dialektične metode misel, da je sleherni človek hkrati dober in slab — in ta misel naj bi bila tudi edina plodna podlaga za opisovanje posameznih osebnosti. Žal pa je ta pogošna resnica sama na sebi hudo pomanjkljiva — in še huje je, če menimo, da je v njej skrito vse tisto glavno, kar moramo vedeti o človeku, njegovih lastnostih in kvalitetah.

* Naši razgledi, 25. januarja 1960.

** Če pa že pripovedujem javnosti, kako sem se opotekal preko kataraktov osveščanja, potem moram govoriti povsem jasno in določno: povedati moram nedvoumno, da je bila moja začetna misel napačna in da presojam stvari zdaj, ko sem se očistil v osveščevalnem detergentu, bistveno drugače. V nasprotnem primeru nastajajo nesporazumi, predvsem pa dvomi v učinkovitost in definitivnost osveščanja.

Vsak človek je hkrati dober in slab — to pomeni najprej, da smo izenačili vse ljudi, Sokrat postane identičen s svojimi sodniki, žrtev s svojim ubijalcem, zločinec s svetnikom. Zašli smo torej v popolno relativnost, ko je dovoljeno vse in ko smem najplemenitejšemu človeku zabrusiti v obraz: tudi ti si slab, in ko smem najbolj zavrženemu zločincu reči: tudi ti si dober. Tej na videz človekoljubni frazi manjka kriterij, ki bi mi povedal, da so med ljudmi, ki so vsi dobri in slabi hkrati, vendarle ogromne razlike.

Zaradi tega na podlagi takšne resnice tudi ni mogoče popisati nobene osebnosti, saj se mora popis spremeniti samo v mehanično naštevaje dobrih in slabih lastnosti. Dejansko pa je nad temi dobrimi in slabimi lastnostmi še neka višja resnica, resnica o enotni in enkratni osebnosti, resnica o njenem enkratnem sožitju s soljudmi. Ta resnica pa je samo ena in edina in se nujno izmika preprostem in banalnemu moraliziranju, češ da je vsak hkrati dober in slab. Šele dialektična enotnost dveh nasprotij, dobrega in zlega, nas vodi do resnice o človeku, zato se prava dialektična metoda prične šele tam, kjer preneha delovanje tiste misli, ki jo naša avtorica proglašja za temelj dialektične metode in ki v resnici nima nobene zveze z dialektiko zlasti pa ne z marksistično dialektično miselnostjo.

Tudi s tretjim načelom ni dosti drugače. Res je sicer, da ne more biti dvojne morale, zasebne in javne. Pri tem seveda ni mogoče zanemariti vprašanja, za kakšno in čigavo moralo gre? Toda to v našem primeru niti ni bistveno pomembno, saj je očitno, da iz teze o enotnosti moralne odgovornosti nikakor še ne sledi vse tisto, kar je zapisala Marja Boršnikova v odstavku, ki ima naslov *Stikanje po privatnem*. Ali smemo v imenu morale, v imenu enotne morale res javno opisati sleherni zasebno zadevo, sleherni zasebno resnico, javno obravnavati sleherni zasebni dejanje? Prepričan sem, da temu ni tako, vse dokler priznavamo človeku poleg njegovega eminentno družbenega značaja tudi značaj avtonomne, integralne osebnosti, ki more tudi sama soditi o svojih dejanjih in celo ukrepati proti samemu sebi.

In literarni zgodovinar? Poleg zgodovinarjev se za privatno življenje ljudi zanimajo še spovedniki, policaji in zdravniki. Vendar vsak po svoje. Odnos do privatnega življenja mora biti zgrajen na določeni morali in zato se zgodovinar zanima za privatno življenje historičnih osebnosti samo s stališča zgodovinske vloge in dela te osebnosti. Če pa ravna drugače, se njegovo početje res spremeni v »štiskanje«, v nepomembno anekdotiko, v *chronique scandaleuse*. Po navadi sicer pravimo, da gre za takt in za mero, v resnici gre za mnogo več: za določeno etiko, za koncepcijo stroke in raziskovanja.

Dovolj. Menim, da pričujoče pripombe kažejo, kako imajo vsa tri načela, ki smo jih odkrili v sestavku *Trem, ki so osebno prizadeti*, eno in isto napako: manjka jim selekcija, manjka jim merilo in zato ne dajejo možnosti za vrednotenje. Žal pa je na svetu tako, da so selekcija, merila in vrednotenje nujno potrebni za sleherni res uspešno delo. Vsakdo vrednoti — pa naj se tega zaveda ali ne. Razlika je le v tem, da skuša ta vrednotiti in ocenjevati osveščeno in hoče zato svoje kriterije racionalno opredeliti, drugi pa se prepušča svojim občutkom, tava v megli svojih hipnih domislekov, gradi stavbo, ki se mu sproti podira, in kaže pri tem v svoji neosveščenosti na druge, češ, vi mi podirate kar sem mukoma zgradil.

Dušan Pirjevec